

ÉLETEM

FODOR ERZSÉBET

Íródott az 1982. évben

Édesapámnak, Papp Istvánnak, három felesége volt, kettő Anna nevezetű. Az elsőtől elvált, a második tüdőgyulladásban meghalt. Maradt két kis árva gyerek. A néném három-, a bátyám meg nyolc éves volt. Pár évig az apám özvegy volt, azután megnősült, és feleségül vette az én anyámat, Tandi Annát. Itt is lett két gyerek, én meg az öcsém.

Annus néném meg András bátyám sokat szolgáltak. A bátyám tanján volt béres, a néném meg cselédlány a városban. Dolgozni kellett, mert akkor a szegény csak úgy tudta megkeresni a kenyerét, ha látástól vakulásig dolgozott. Engem is megtanítottak minden munkára. Már hét éves koromban, aratáskor, kötelet teregettem. A következő évben már markot kellett szednem. De édesapám, akármilyen fáradt volt is, pihenés közben mindig mesélt egy-egy mesét vagy történetet.

Alig múltottam hároméves, úgy tavasszal, répakapálás idején. Apámék engemet is kivittek a répaföldre, persze én nem kapáltam, csak ökörlöttük szaladgáltam. Estefelé korábban felhagytak a munkával és mentünk a kocsizhoz, amely a föld végén volt. A kocsizoldalhoz egy csikó volt odakötve. Ahogy odaértünk, meglátta édesapám, hogy a köcsög össze van törve a kocsiz alatt. Úgy megharagudott, hogy mérgében megverte hámmal a csikót. Utána kocsizba fogta és egy közeli pusztára mentünk, amely a réten volt, közel a répaföldhöz. Ott szolgált az anyám testvére, Kati néném a férjével, és öreganyám is velük volt. Mikor befordultunk a dűlőről a pusztá felé vezető útra, az út két oldalán magas nyárfák kísérték bennünket, egészen a pusztáig. Nekem úgy tűnt, sosem érünk oda, merthogy a fák olyan magasak voltak, én gyerekszemmel mindent nagyinak láttam. Alig értünk oda a nagynénémhez, öreganyám máris mákos tésztával kínált engem.

Ősz felé édesapám vett még egy csikót a másik mellé, hogy könnyebben húzzák a kocsizt. Egy napon a szüleim, reggeli közben beszéltek, hogy mindjárt eszünk, és megyünk a földre takarmányért a lovaknak. Én mikor ezt meghallottam, nem szóltam semmit, csak kisiettem az istállóba. Eloldottam mind a két csikót, kivezettem a konyhaajtó irá-

*Fodor Erzsébet családjával (Férjével, Fodor Illéssel és két lányával:
balról Piroska, jobbról Gizike)*

A mesemondó és a gyűjtő (Fodor Erzsébet és Kalapis Zoltán)

nyába, és bekiáltottam: apa, gyűjjön ki, mert itt vannak a lovak. Anyám, mikor meglátta, nagyon megrémült. Apám meg rögtön kisietett, elvette tőlem a csikókat, és már fogta is őket a kocsiba. Mentünk a mezőre mislingéért.

Később, öt-hat éves lehettem, apám beküldött az istállóba, hogy adjak enni a lovaknak egy kis szénát. Én is, mint ahogy apám tette, rászóltam a lovakra: nyete-nye! De alig mentem be az ajtón, az egyik ló kirúgott a trágyadomb tetejére, amely ott volt az istálló előtt. Éktelen sírásba kezdtem, apám odajött, és elverte a lovakat.

Később, kilencéves lehettem, a házunk felett ment egy repülő, csaknem a háztetőt súrolta. Én az istálló előtt a szemétdombnál álltam. Mikor megláttam a repülőt, szörnyen megijedtem, oszt a szemétdombra estem. Mert még repülőt közelről sosem láttam. A repülő ablakánál egy katona állt. Amikor látta, hogy félelmemben elestem, lekiáltott: „Ne félj, kislány!”

Egyszer meg beküldött az apám, hogy kössem meg a szürkét az istállóban. Be is mentem, a fal mellé álltam, de alig kezdtem a lovat megkötni, apám megállt az istállóajtóban és rávágott a lóra, mert a lónak szokása volt az istálló közepén állni. Nekem meg a lábam fejére lépett a patájával, két hétig fáj a lábam, sántikálva mentem az udvaron. Ez mind őmiatta volt, mert elfelejtette, hogy engem azért küldött, hogy megkössöm a lovat. De azért apám elég víg kedélyű ember volt, ha megkértük, hogy meséljen, esténként sokat mesélt. Különösen télen. Még a szomszéd gyerekeknek is gyakran mesélt, jöttek is mesét hallgatni, a szép tündérmeséket vagy a vasorrú bábát.

A második világháború után nagyon szegények voltunk, mert mindenünket elvitte a háború. Újra kezdtük az életet, nyáron aratással, ősszel meg kukoricasedéssel kerestük a kenyeret. Szárvágás közben holdvilágnál, mikor pihenőt tartottunk, megkértük édesapámat, hogy meséljen. Különösen én, mert nagyon szerettem a mesét hallgatni. Akkor elmesélte a halottas mesét, utána én nem akartam a szárat vágni, annyira féltem. Tizenhárom éves létemre nagyon belegendoltam a mesébe. Így hát akkor este bementünk a tanyára aludni. Mert reggel megint korán keltünk. Mikor befejeztük a kukorica betakarítását, másik gazdához mentünk dolgozni. Télen meg kosarat font az apám, mert legény-

korában inasként kitanulta ezt a szakmát. Tizennégy éves fejjel én is megtanultam a kosárfonást.

Hat-hét éves lehettem, amikor anyám elment otthonról bevásárolni, apám meg a mezőn volt. Én meg az öcsém magunk voltunk. Hideg volt még, mert a sparheltban égett a tűz. Én odaültem a kemencepadkára, és onnan piszkáltam a tüzet. Egy óvatlan pillanatban leestem a padkáról. Kificamodott a kezem, és csontrepedés is lett belőle. Nagyon fáj a dagadt kezem, le is feküdtem az ágyra. Mire anyám hazajött, úgy feküdtem, mint egy darab fa. Mindjárt kérdezte, hogy mit csináltál, de nem mertem mondani, hogy a parázs miatt estem le. Mert anyám, ha kis valamit csináltam is, mindig nagyon megvert. Gondoltam, most biztos agyonüt. Azt mondtam, hogy az öcsém lökött le, mert ő is közvetlen mellettem volt, meg kicsi is volt és azt hitte, hogy tényleg ő lökött le. Csak mikor már férjhez mentem, akkor mondtam meg az igazat. Mert anyám az öcsémet mindig jobban szerette, még a mai napig is, mivelhogy olyan, mint ő. Nekem mindig azt mondta, jaj, te olyan vagy, mint az apád. Mintha én erről tehettem volna. Apámmal is sokat veszekedett. Pedig apám nem volt iszákos, még a cigarettát is elhagyta a böjtökben, mindig azt nézte, hogy békesség legyen. De az anyám a kákán is csomót keresett. Túrhetetlen volt vele az élet, emiatt néhányszor szét is mentek. De hasztalan, egy idő múlva ismét egybekeltek, minden kezdődött előlről. Mikor iskolaköteles lettem, apám vett nekem egy szvettert meg szandált, és elkezdtem járni az iskolába. De nem sokáig, mert késő ősszel hideg volt meg fagy, szandálban és szvetterben fáztam. Kabátom meg nem volt, pénzünk sem, hogy vettünk volna. Emiatt télen nem jártam iskolába, csak tavasszal kezdtem járni újra, így a következő évben ismételni kellett az osztályt. Akkor még nagy telek voltak, nem úgy, mint most, hogy gyenge telek vannak. Amikor 1941-ben a Vajdaságot elfoglalták a magyarok, akkor kötelező volt az iskolába járás, mert különben büntetés járt érte. Ezt már apám nem szerette, hát vett nekem egy viselt férfikabátot. Így lett belőlem kitűnő tanuló, de nem sokáig, csak három évig.

Nyolcéves lehettem, mikor a nyári szünetben elmentünk szüleimmel a zsablyai rétre szénát gyűjteni, a harmadik gátórházhoz. Az út nagyon hosszú volt, mi gyerekek elfáradtunk, és elaludtunk a kocsin. Mikor megérkeztünk a rétre, apám kifogta a lovakat a kocsiból, én meg

bementem a Tisza menti erdőbe. Szedtem a szép mezei virágot meg a nagy lábú zöld szöcskéket. Ha a kezemben volt, akkor tömtem belé a kenyérmorzsát. De ezt titokban csináltam, hogy a szüleim meg ne lássák, mert akkor kaptam volna nyaklevest. Apámék meg szorgalmasan gyűjtötték a szénát, sietni kellett, hogy a kocsi meg legyen rakva, hogy sötétedés előtt hazaérjünk. Fel is ültünk valahányan a megrakott szekérre. Ekkor még szépen sütött a nap, de már estefelé járt az idő. Mikor közeledtünk a falu felé, hirtelen nagy borulás támadt a fejünk felett, alig láttuk az utat. Egyszer csak eleredt a zápor, koromsötét lett. Apám kifogta a lovakat, és a szekér hátuljához kötötte. Egy nyaláb szénát meg kihúzott a szekérből, és leterítette a kocsi alá. Oda húzódtunk mind a négyen, ott kuporogtunk reggelig. Már a nap is fent járt az égen, mikor anyám ébresztett bennünket: keljeteek föl, mert talán már elindulhatunk hazafelé. De akkora sár volt, hogy a kövesutat kellett igénybe venni. Láttam, hogy nem messze tévedtünk el a falutól, mert a kendergyár alig két kilométerre volt a faluhoz. De a nagy sötétségben semmit sem láttunk, apám jobbnak látta, ha megállunk, mert még belefordultunk volna a kanálisba. Azon az este otthon semmit nem ettek az állatok, de mi sem, csak másnap reggel adott nekik anyám, mikor hazaértünk.

Apám aratás idején kiment a piacra érdeklődni, kinek van búzája részre kiadó. Ha már fogott részt, akkor nekiálltunk aratni. Apám vágta a rendet meg anyám is, én a markot szedtem, az öcsém meg teregetett. Délben apám kalapálta a kaszát, anyám meg főzött ebédet, mert az a kis komenció nem volt sok, amit a gazda adott az aratáshoz.

Tizenöt éves voltam, mikor az édesapám elhunyt. Sok kosárnak való vessző maradt meg. Úgy gondoltam, majd én megfonom a vesszőt kosárnak, inkább a kész árut adjuk haza, a gazdájának, mint a vesszőt. De akkor már tavasz volt, és a vesszőt áztatni kellett, mert száradni kezdett, másképp nem lehetett vele dolgozni. Így is nehéz volt a fonása, éjjel a takaró tetejére tettem a kezem. De úgy megszerettem ezt a szakmát, még ma is minden ősszel fonok egy-két kosarat a részünkre.

Temerinben az Öregmajorban tizenhat éves koromban kezdtem dolgozni, eleinte csak lóvezető voltam egy teljes hónapig. Már kezdtem belefáradni, és kértem a Gara János bácsit, a kertészt, hogy engem is tegyen az asszonyok közé kapálni. Oda is tett. Később az Illancspusztán laktunk. Anyám a hízóknál dolgozott, az öcsém meg segített neki. Én

is évre voltam leszerződve kocsis mellé, takarmánybeszerzőnek. Mi hoztuk az élelmet a jószágnak, a szemes és a szálas takarmányt, mert sok hízó és anyakoca volt. Itt, a pusztán hét béreslakás volt, és egy elhanyagolt kastély, abban senki sem lakott, hanem magtárnak használták. Én szerettem ezen a birtokon, és igyekeztem a lakók mindegyikével jó viszonyban lenni. Esténként összejöttünk és beszélgettünk. Mikor az idősebbek kifogytak a viccekből, történetekből, akkor meg én kezdtem mesélni. A vasorrú bábát vagy a Tündér Ilonát meg a Lodinát, és történelmi meséket is. Lakott a pusztán egy idős házaspár is, a néni is mesélt nekem, tőle tanultam a Bolond Palkó című mesét.

Annus néném Temerinben lakik, három gyermeke van, két lánya és egy fia, ők már régen felnőtt emberek. Bátyámat a sors Magyarországra sodorta, neki is három gyereke van, két fiú és egy lány, ők is már régen felnőtt emberek. Matyi öcsém sokáig nem nősült, majd egy jóra való özvegyasszonyt vett feleségül egy fiúgyerekekkel. A nyolcvannégy éves anyám is vele lakik.

Huszonkét éves voltam, mikor férjhez mentem, a férjem három évvel idősebb nálam. A Gyöngyszigeten dolgoztam, ott ismertem meg őt. Az anyai öreganyám is itt ismerte meg az öregapámat, ugyanis ezen a pusztán szolgáltak az akkori uraságnál. Három évig dolgoztam a Gyöngyszigeten, nagyon megértettük egymást az emberekkel, sohasem veszekedtünk. Minden szombaton vitt haza bennünket a kamion, egész úton énekeltünk, ahogy csak a torkunkon kifért. Lehet, hogy ennek az idős emberek nem örültek, pláne Földváron, mert Temerinben nem mertünk énekelni, féltünk a hatóságtól. Mikor férjhez mentem, fájó szívvel váltam meg a Gyöngyszigettől, a második otthonomnak tekintettem, mert többet voltam ott, mint Temerinben. Nagyon hiányoztak nekem a lányok is, akikkel együtt dolgoztam, mert éjjelente még az álom is eszembe juttatta őket, néhány évig csak róluk álmodtam. Nagyon nehéz volt Moholyon megszokni, mert nem volt ismerősöm. De ma már Moholyon több ismerősöm van, mint Temerinben.

Én és a férjem semmi nélkül kerültünk össze, a szegénység miatt anyósomnál laktunk novembertől februárig. Akkor eljött hozzánk Matyi bácsi, a brigadéros, és hívta a férjemet gulyásnak a Vuletić-tanyára, engem meg szezonmunkára. Február 15-ére mentünk ki a tanyára, addig jóformán nem volt tél, mert még januárban is derűs napsütés volt. Én

és a férjem kimentünk csumát szedni az Orompartra, én persze botosban mentem, amit magam kötöttem. Mert könnyű lábbeliben jól lehetett gyalogolni tíz kilométert abban a tavaszi időben. De február 15-e után térdig érő hó esett, a jó meleg után rosszul esett a hideg hótakaró. A tanyán akkor még fűtöttük a banyakemencét, tél vége felé elég hosszú ideig esett az eső. Minden tüzelő vizes volt, nem lehetett a nedves csutkával tüzelni. Így hát minden fűtés után este egy kosár csutkát tettem száradni a kemencébe. Egyszer azonban majdnem megjártuk, mert én két kosár vizes csutkát tettem száradni a kemencébe. És éjjel parázslani kezdett a csutka, ezáltal gáz keletkezett a szobában, és majdnem megfulladtunk. Az volt a szerencse, hogy én éjjel felkeltem az ágyból, azzal a szándékkal, hogy kitekintsek az ablakon, vajon milyen az időjárás. De alig értem az asztal közelébe, belebotlottam az egyik székre, nagy csörömpölés lett, és lezuhantam a földre. Ejnye, gondoltam magamban, ilyen gyenge vagyok, hogy már el is esek. Erre a férjem is felkelt, ő nem a földre, hanem az ágyra esett. Akkor én már az ágyon feküdtem, és mondom a férjemnek, nyissad ki az ablakot, mert olyan furcsa szagot érzek, és nagyon fáj a fejem. Reggelig nyitott ablaknál aludtunk mind a ketten. Két napig fáj a fejem, és azután nem tettem többet két kosár csutkát a kemencébe, csak egyet.

Itt töltöttünk tizennégy hónapot a férjemmel. Nekem eleinte szokatlan volt, mert a tanyán nem ismertem senkit sem. De később megismertem a lányokat, akik minden héten kijöttek a tanyára dolgozni, én is velük dolgoztam. Lakott még a tanyán egy család is, két gyermekük volt, Katica és Piroska, az asszony elég barátságos volt, az ember elég góromba. Ő a lovakat etette, a felesége, Matild, meg segítette neki. Volt a munkások közt két lány, akik sokszor segítettek Matildnak a konyhán és a lovak körül. Mert egy-két ember nem győzte a takarmányt behordani az istállóba. Matild sokszor ment a faluba élelmet vásárolni, meg mellé sokszor még italt is vett az urának. Egy tavaszi napon likőrt készített, és meghívta a lányokat egy kis italra. A lányok kaptak is az alkalmon. Mikor meghallottam, miről van szó, el akartam húzni a csíkot. De hiába, mert karon kapott a két lány, és vittek be a konyhába, nem tehettem semmit sem. Két erős lány volt, és akaratom ellenére leitattak, pedig nekem mindig a kisebb pohárral adtak. Állandóan szabadkoztam, próbáltam meg is szökni, de észrevette az egyik lány, és nem engedett. Egy

óvatlan pillanatban mégiscsak megszöktem. Sosem szoktam inni, és nekem nagyon rossz volt az ilyen állapot, mert a hideg rázott és beteg voltam tőle, de most még egy kortyra sem vagyok kíváncsi. Ahogy hazamentem lefeküdni, nem sokáig aludtam, mert egyszer csak verik az ablakot, hogy keljek fel, nyissam ki az ajtót. Én süketnek tettem magam, de nem tágítottak, ki kellett nyitni az ajtót. Megint hozták a pálinkás likőrt, de én akkor már azt gondoltam, hogy most már nem iszok. Ahogy ültem a csutkáskosárban, és a kezembe nyomták a poharat, hogy igyak, a számhoz is emeltem, de belefördítöttem a csutkáskosárba. Ők azt hitték, nem tudom világomat, ezért nem adtak több italt. Néhány nap múlva összeakadtam velük, és mondják: no, emlékszik-e, Bözsi néni, amikor a likőrt beleöntötte a csutkáskosárba. Már mért ne emlékeznék? Nem akartam többet inni. Ők néztek csak rám, és elmentek.

Néha nekem is kellett a marhákat etetni, persze csak olyankor, ha a férjemnek valami dolga akadt a faluban. Tizenhat kilométerre volt tőlünk a falu, gyalog elég messze volt, de azért sokat mentünk gyalog, mert a birtoknak a kocsija ritkán ment a faluba.

Tizennégy hónap múlva a Raffai-tanyára mentünk negyedesnek, mert a birtok eladta a marhákat. Itt a tanyán csak tavasztól őszig voltunk, mert akkor született a kisfiunk, Péterke. A gazda látta, hogy a másik évben nem sok hasznomat veszi, így másik negyedes után nézett. De míg ott voltunk, addig is sokat kellett dolgozni, a negyedes földet is kapáltuk, meg mellé napszámba is jártunk a közeli tanyákra. Még pitymallatkor felkeltünk, hogy megfogjuk a dolog végét. Legalább annyit keressünk, hogy szűkösen legyen télire. Aratáskor még korábban kellett felkelni, már két órakor csavargattuk a köteleket. Persze holdvilágnál, egészen, míg a harmat tartott, utána meg reggeliztünk, és új erővel nekiláttunk az aratásnak. A férjem a rendet vágta, én meg a derekamra kötöttem egy csomó kötelet, és nekiálltam a marokszedésnek. Dolgoztunk, amíg csak láttunk. Este bementünk a tanyára, és még vacsorát is kellett főzni. Mert különben nem bírtunk volna dolgozni. Így ment ez, míg tartott az aratás. Ősszel bementünk a faluba apósomékhöz lakni, mert a kinti munkán nem bírtam dolgozni a kisgyerek miatt. Így ezen az őszön nem bírtam segíteni a férjemnek, ő az öccsével szedte le a mi kukoricánkat is, meg az övékét is. Utána a kukoricát lassan hazahordták, az ő lovukkal, meg mi is vettünk egy fekete csikót.

Tavasszal meghalt a kisfiunk, pedig olyan aranyos kisgyerek volt, csudára szépen tudott gógicsélni, még öt hónapos sem volt, szegénykét elkapta a frász. Utána fogtunk negyedes kukoricát, négy láncot, a szántástól a betakarításig mind a mienk volt. A kapálást csak lassan elvégeztük, de ősszel a szedése már bonyolultabbá vált. Mert nappal a kukoricát kellett szedni, éjjel meg a szárat vágni, így kevés idő jutott a pihenésre. Mikor a szedés megvolt, akkor meg nyomtuk a szár betakarítását. Már két óraker kiballagtunk a harmatos földre, este tíz óráig dolgoztunk, mert féltünk az időjárástól: ha befog az idő, akkor vége, nem bírjuk betakarítani a szárat. Megvettünk egy kis házat is, és azt ki kellett fizetni. Kocsit, lovat, meg még kukoricát is adtunk el, hogy kifizethessük a házat. Ősszel beköltöztünk a házba, a másik ősszel megszületett a lányunk, Piroska. A következő évben anyám meg az öcsém eljöttek hozzánk vendégségbe, mondták, hogy az öcsém megy katonának. Akkor mondtuk anyámnak a férjessel, hogy gyűjön el hozzánk, ne legyen egyedül. Arra gondoltunk, hogy miből fog megélni. De így csak nekünk gyűlt meg a bajunk velem, mert a lakás hármunk részére szűk volt. Pici szoba, kicsi konyha, de a segílyt azt elhallgatta előttem, csak akkor tudtam meg, mikor a postás megjelent, és hozta a pénzt. Előttem mindig titkolózott, bennem sohasem bízott meg, pedig sosem szerettem hazudni, még arra is haragszok, aki hazudik. Négyen kuporogtunk fél évig a kis házban, akkor fordulat lett, mert megszületett a legkisebb lányom is, Gizike. Tanyára mentünk, mert a férjem megint a Vuletić-tanyára került gulyásnak. Hogy egy helyen legyünk, hát kihurcolkodtunk a szomszédos Bűn-tanyára, hogy közel legyen a férjemnek a munkahely, így hát kivettük árendába ezt a tanyát. De csak őszig, mert nem lehetett a gyerekek miatt. Ha valamelyik megbetegedett, akkor tizenhat kilométert kellett rázogatni a zötyögős úton a két kisgyereket, a Piroska két éves múlt, a Gizike meg pár hónapos kisbaba volt. Száraz időben még csak bejártunk a faluba, de esős időben lehetetlen volt.

1962-ben vettünk egy másik házat a falu másik szélén, itt nőttek fel a lányaim. Mikor kicsik voltak, sokat meséltem nekik azokból a mesékből, amelyeket apámtól tanultam meg, meg néhány mesét az anyámtól is. Az Icinyke-picinyke című mesét meg az iskolában tanultam. De a lányaim nem tanultak meg egy mesét sem, csak emlékeznek a szép

mesékre. Mert manapság a szórakozást a rádió vagy a televízió nyújtja, megváltoztak a körülmények.

Régebben csak a mese nyújtott szórakozást vagy a hiedelem. Mert még apám fiatalkorában, mikor ő legény volt, akkor az a divat volt, hogy harminc legény is eljárt egy lányhoz, persze ez a szokás csak Temerinben volt. Amint mentek csapatostul keresztül a falu szélén, Túlabarából Simondrijába, egy fehér ruhás kísértet mên feléjük, ijesztgetni akarta a legényeket. De akadt köztük egy bátor legény, mert a fokosával jól helybenhagyta a kísértetet, mert kezét-lábát eltörte a vénasszonynak. Könyörgött is az öregasszony, ne bánts, édes fiam, soha többet nem ijesztgetlek benneteket, de a legény csak nem hallgatott rája.

1971 tavaszán elmentem dolgozni, mivel a gyerekek nem voltak éppen kicsik, nem kellett rájuk annyit vigyázni. Egy kocsmát takarítottam a moholyi piacnál. Elég forgalmas kis kocsmá volt, a tél folyamán meg különösen, mert a fázós emberek be-betértek egy italtra felmelegedni. Csak három hónapig voltam, mert minden reggel fél négykor fel kellett kelni, még vasárnap is, mert már négy órakor takarítani kellett. Hatra jött a főnök, ha addig vendég érkezett, akkor azt nekem kellett kiszolgálni. Ez már nekem nem tetszett, meg az sem, hogy minden másnap váltakoztak a pincérek. Még hogy ők váltakoztak, az nem lett volna baj, csak az italmérést ne bízták volna rám. Mert minden reggel megmérték centivel az üveg tartalmát, hogy van-e híja az itálnak. Nekem el kellett számolni ha árultam valamit, velem a főnök meg volt elégedve. „Te hozzá sem nyúlsz az italhoz” – mondta egy reggel. Akkor tudtam meg, hogy ők még engem is ellenőriztek, de fizetést azt keveset adtak, csupán kétszáz dinárt havonta, mosóport is szűken vettek, mert az abroszokat is nekem kellett mosni, vasalni. Nagyon beleuntam a kocsmába, nem szerettem a részeg embereket, mert mindenféle illetlen szavakat beszéltek. Egy napon azt mondtam a főnöknek, én most már tovább nem járok takarítani. A főnök kimeresztett szemekkel nézett rám, és közben próbált lebeszélni a szándékomról, de hiába, nem tudott meggyőzni. Utána néhány napot pihentem, de csak nem maradtam otthon, hanem elmentem napszámba, kukoricát kapálni, de a kapálás már a végét járta. Így hát elmentem a szövetkezetbe, idénymunkára, mert úgy gondoltam, őszig egész szezonban lesz munka. Nem is csalódtam, a társasággal meg voltam elégedve. Én nagyon engedelmes voltam, ez baj volt. Összel a

főnök engemet nő létemre a góréba helyezett, hogy dobáljam jól tele kukoricával. Egy-egy góré több mint tíz méter volt, és megvolt velük a munkám. Mert az ottani raktáros a kezembe adta a vesszőből font kosarat, mondván, hogy azzal öntözzem tele a góré-t. Így könnyebb lesz és hamarább, mint marékkal dobálni a kukoricát. De a privát szekerek hosszú sora várakozott a góré előtt, meg a pótkocsis traktorok is várakoztak a góré-nál. Nekem meg, mint egy férfinak, kellett kosarazni a kukoricát, be a góréba. De meg is lett az eredmény, mert egyszer csak azt vettem észre, hogy nagyon fáj a derekam meg a lábam, de azért nem hagytam ott a munkát, pedig jobb lett volna. De arra gondoltam, hogy a következő évben is dolgozhatok, mert nem hagytam ott a birtokot, mint a többiek, akik mentek privátokhoz kukoricát szedni. Télen valamennyire megpihentem, de a lábamból csak nem állt ki a fájás. Azért elmentem dolgozni, mert a pénzre nagy szükség volt, kellett a ház renoválására. A férjem meg keveset keresett, ebben az évben a főnök is kevés munkást vett fel munkára, a kapálást csak lassan megcsináltuk. De öten, öt hektár paradicsomot leszedni, ahhoz már kevesen voltunk. Mire a szedésre került a sor, ugyancsak megnőtt a paré is, egészen derékig érő volt. Mi már négy óraker szedtük a paradicsomot a magas parében, ráadásul nagy harmatok voltak, és így minden reggel csuromvizesek lettünk. Reggelire szépen kisütött a nap és megszáritott bennünket. Egyik reggel munka közben azt vettem észre, hogy nagyon fáj a lábam, alig bírtam az aznapi munkát elvégezni. Délután elmentem az orvoshoz. Írt is az orvos kapszulát, mondván: ezt a gyógyszert szedheti meg dolgozhat is. De csak két napig bírtam szedni, aztán majdnem összeestem, szédülés fogott el, millió csillagot láttam, egy kis időre le kellett guggolni. Akkor újra elmentem az orvoshoz. – Doktor úr – mondtam neki –, nem lehet dolgozni is meg gyógyszert is szedni. Az orvos, hogy ő hibás ne legyen, így válaszolt: – Mondtam én magának, hogy nem lehet dolgozni. – Pedig dehogy mondta, csak azt hitte, betegszabadságra akarok menni. Látta, hogy nagyon bicegek, rögtön írt ki vitamininjekciókat, tizenegy napig szedtem, és valamit javult a lábam. Kiírtattam magam az orvossal, nem tudtam, hogy ez a betegség milyen következményekkel jár, nem vettem komolyan, és ez volt a baj. A munkára menet mindig befásliztam a lábam, és így dolgoztam le a nyolc órát, de csak két hónapig bírtam a munkát, akkor újra az orvosnál

kötöttem ki. Nem gondoltam, hogy ebből milyen nagy baj lehet, mert nekem csak a lakás szűkítésén járt az eszem. Mert kellett a lányok miatt szebbé varázsolni a lakást, és ez lett a vesztetem, szeptember végén újra bolovánra¹ mentem. Mert már annyira fájt a lábam, éjjel úgy mint nappal, hiába szedtem az injekciót meg a sok fájdalomcsillapítót, nem ért semmi. Az orvos Zentára utalt, de az ottani kórházban szünet volt. Onnan hazajöttem, ekkor meg Újvidékre írta a beutalót. Itt nem volt üres hely, csak három hónap múlva kaptam egy sürgönyt, hogy jelentkezem vizsgálatra. Amikor az orvos vizsgált, nagyon kiborultam, nem bírtam a sírást visszatartani. Az orvosnő vigasztalt, ne sírjak, most már ő is látta, hogy nagyon görbén megyek. A kórház, a körzetébe tartozó betegetket vette fel elsőnek, így én utolsónak maradtam. Vizsgálat utáni harmadik napon, újra sürgönyt kaptam: felvettek a kórházba. Ennyit ért a sírás, mert lehet, hogy még egy hét múlva sem kapok helyet. Mert hiába mentem az orvoshoz, ő csak fájdalomcsillapítót tudott adni, ami nem sokat segített rajtam. A kórházba kerülve nekem csak a családomon járt az eszem. Vajon a két lánynál hogy megy a tanulás? Esznek-e főtt ételt? Mert a férjem reggeltől késő estig dolgozott, nem sokat bírt nekik segíteni a tanulásban.

Engem a kórházi ágyon ülve fektettek, a fejem és a lábam fel volt picokolva², hat hétig állandóan hanyatt kellett fekdüdnöm. Még a reggelit és az ebédet is így kellett elfogyasztanom. Nagyon kellemetlen volt, aludni így fél éjszakát sem tudtam, de a fájdalom csökkent. A második héten kis tolókokcsival elvittek a poliklinikára gerincvizsgálatra. A szobatársak sajnálkozva néztek rám, némelyiknek még a könnye is kihullott. De én, persze, mit sem tudtam erről a filmezésről, hogy ez mivel jár. Csak akkor tudtam meg, mikor az asztalra ültettek, és két tűt a két csigolya közé szúrtak. Ezt még könnyen elviseltem, hanem amikor az injekciókat rakták, egymás után nyolcat, az már nehezebb volt. Utána nagyobb fájdalom volt, mint előtte. A fájdalom le-föl rángatta a lábaimat. Tíz percet vártak. Ekkor újabb injekció jött, ebből már csak húsz kubikot bírtam ki, mert a torkom nagyon fojtogatta valami, alig bírtam beszélni, csak nyöszörögtem. Akkor az orvosnő rögtön elleninjekciót adott, ablakot nyitottak meg a ventilátort elindították, utána kiszedték a gerincből a tűket, meg lefilmeztek, és visszavittek az osztályra, ahol fekdüdtem. Még a szobában is rosszul lettem, újra ellenoltásra volt szükségem, és

csendre. Mert voltak lábadozó betegek, akik szerették volna a rádiót hallgatni, mert engedélyezve volt. Két hónapra megoperáltak, a műtét sikerült. Legalább annyira segítenek az emberen, hogy járóképes legyen, meg a ház körül el tudjon végezni. Mert láttam az ottani betegeket, hogy milyen egyenesen mennek, mint a gyertyaszál. Abban reménykedtem, hogy majd én is egyenesen megyek a műtét után. Mikor vezettek a műtőasztalra, egyáltalán nem féltam, csak arra gondoltam, hogy tiszta fölösleg a félelem, mert úgyis elaltatnak, és úgysem érzek semmit. Reggel megműtöttek, és már dél felé óvatosan megfordultam. Amikor jött az orvos, megveregette a vállam. *Ti si junak!*³ – mondta, mert látta, hogy én már a másik oldalamon fekszem. Tíz napra a műtét után hazaküldtek, mert nem volt hely a rehabilitációs osztályon. Csak egy hónap múlva kaptam helyet, még két hónapot kellett a kórházban lennem, a gyógytorna miatt. Így volt időm az ismerkedésre. A szobában rajtam kívül egy szerb, egy szlovák meg egy újvidéki magyar asszony, Erzszi néni feküdt. A mi szobánk volt a legcsendesebb, mert mind a három idős asszony volt, és én szerettem a csendet és a megértést. Csak az autók zúgása idegesített, nappal a kis autók mentek, éjjel meg a nagy teherautók. És én nem voltam hozzászokva a városi zajhoz, a fejem állandóan fájt, amíg a kórházban voltam. Amikor már az egészségi állapotom javult, elkezdtem a szobatársaknak mesélni, hogy jobban múltjanak a napok. Később még a szomszéd szobákból is jöttek a betegek hallgatni a szép meséket. Mert az idős asszonyok nagyon szerették hallgatni a régi szép tündérmeséket, különösen egy hatvanéves néni. Szinte naponta eljött meséket hallgatni. Mondta is: *Ala volim slušati, kad ona priča.*⁴ Mert a mese szerbül ment, mivel többségben szerbek voltak.

Erzszi nénivel nagyon összebarátkoztunk, jó és kedves asszony volt. Sokat mesélt a családjáról, mert nagyon szerette őket, a lányait is meg az unokáit is. A kórház után egyszer meglátogattam, nagyon megörültek a férjével. Hajdanában ő egy igazi úriasszony volt. Az idős asszony fiatal korában sok szép csipkét horgolt, még külföldre is került belőlük. Nekem is megmutatta a meglevő csipkéket, egyik szebb volt, mint a másik. Csipkehorgoláshoz én is értek. Az idős asszony mondta is: „Maga, Erzsike, olyan ügyes, hogy valamennyit meg tudná csinálni.” A kórházban ő is meg én is egy keveset horgoltunk. Hoztam haza is a szép csipkékből.

A műtét után két évig csak lassan sétálva bírtam menni, mert a gerincműtét elég komoly baj. Elég a házi munka. Ha azt elvégeztem, akkor leültem kézimunkázni vagy hímeztem vagy horgoltam, meg a lányaimnak is varrtam ruhákat még idehaza voltak. Mert nagyon szerették a szép dolgokat. Öt év után újra megműtöttek, de most a zentai kórházban. Csak tizenhét napig feküdtem. A szobatársakkal itt is elégedett voltam, kivéve egy horgosi asszonyt, mert az állandóan a saját bajáról beszélt, azt hitte, hogy az ő bajánál nincs nagyobb senkinek sem. Betegségét halálosnak tartotta, mégis a műtét után egészségesen távozott haza. Nem volt megelégedve az itteni ellátással sem, mert szerinte Szegeden nagyobb figyelmet szentelnek a betegnek. De ha itt is annyi pénzt elosztogatott volna, mint ott, akkor itt is megkapta volna azt a kényelmet, amit kívánt. Akik fekvőbetegek voltak, azokat itt is rendszeresen kiszolgálták. Nagyon meg voltam elégedve a gondozással meg az étellemmel is. Annyit kaptam, hogy sokszor még a felét sem ettem meg. Hús naponta volt, kalács is hetenként kétszer. Ebben a kórházban egy kicsit furcsa volt, mert amerre mentünk, csak magyar szót lehetett hallani. Újvidéken meg ellenkezőleg, csak szerbül beszéltek. Nekem nem volt nehéz, mert én értettem a nyelvet. Volt ugyan egy magyar ápolónő, de még véletlenül sem beszélt magyarul. Egyszer kipróbáltam, magyarra fordítottam a szót, hallani akartam, milyen hangja lehet, ha magyarul beszél, de aztán többet nem is próbálkoztam vele.

Műtét után nagyon vigyázni kellett minden lépésemre, emelni sem volt szabad. Szerencsémre a két lányom sokat segített a házi munkában, már amennyire bírtak, mert nekik is meg kellett nyomni a gyárban a varrógépet. Elég szórahajlók, komoly bajom nem is volt velük. Most már mind a két lány férjhez ment, az egyik asztaloshoz, a másik meg géplakatoshoz. Van két aranyos unokám, az egyik Hilda, a másik Andrea. Örülök, mert látom, hogy a gyerekek megértik egymást. Manapság más világ van. Nem úgy, mint az én fiatal éveimben, amikor a lányok úgy, abban mentek férjhez, ami rajtuk volt. Nagyon küzdelmes volt az élet. Az én gyerekeimnek sokkal könnyebb, ha valaki stafírt kap, az is szép segítség. Igaz, a rávalót ők keresték meg, ebből vették meg lassan azt, ami kellett. Nem úgy van, más mint régen, amikor a gyerek keresetét elvették a szülők, mert rá voltak utalva a pénzre. Akkor csak a mezei munkából lehetett megélni, télen esetleg a favágásból vagy a nádvágás-

ból, de még az sem jutott mindenkinek. Aki nyáron nem igyekezett, az bizony télen savanyú pofát vágott. Ezt mondták arról, akinek nem futotta disznót vágni. Bizony, a disznóvágás az nagy öröm volt a szegény ember házánál, örült a család apraja-nagyja, mert este odaülhettek a disznótoros vacsorához. Legalább egyszer egy évben rakja meg az ember a bendőjét hússal. Utána is könnyebb volt a tavaszt várni, a munka is könnyebben ment. Aki nem bírt disznót vágni, az hamar kifáradt, sokat kellett pihennie, és sehogy sem tudta utolérni a többit.

Férjem Moholyon a vasútállomáson ki-berakó munkát végez, a nehéz munkánál rászokott az iszogatásra. Különbén jó ember, ha józan, olyan, mint egy falat kenyér. Nyolcési házasság után kezdődött vele ez az állapot, eleinte csak kis mértékben. Sokszor a parasztgazdáktól is kapott italt, hogy jobb szívvel szedje le a gabonájukat. Sok poros, piszkos munkát végez, és szerintem le kell egy kicsit mosni a port. Búzaszezonban még vasárnap is kell neki dolgozni, hogy minél hamarabb a magtárba kerüljön a mag. Sokszor késő estig hordják fel a zsákokat a padlásra. Ez a legnehezebb munka, az izmokat jól meg kell feszíteni. És sokszor nincs idő evésre, csak meghúzzák az üveget, de annak a tartalma hamar leszalad. Mikor többet iszik a kelletténél, akkor keresi a veszekedést. Hiába hallgatok, a végén csak összecsapunk, mert nem bírom, ha ok nélkül szurkálódik. Még szerencse, hogy ez ritkán fordul elő, a ház körül is sok mindent megcsinál, mert ért az ács- és a kőművesmunkához. Az apja keze alatt sok mindent megtanult. Nekem is sokat segít, ha valami nehezebb munkáról van szó a ház körül. Tudja, hogy azt én már nem bírom csinálni.

JEGYZETEK

¹ Betegszabadságra

² Pöckölve

³ Te igazi hős vagy!

⁴ Jaj, de szeretem hallgatni, ha ő mesél.